



Χάρτες αειχώρος

Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης

Ειδικό τεύχος - Αφιέρωμα

Μέθοδοι ανάλυσης και σχεδιασμός
του ελληνικού τοπίου

2014

19

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ
ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ ΑΣΠΑ
ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΟΛΓΑ
ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ
ΣΤΑΘΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενγρόβεν Λουδοβίκος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Γιαννακούρου Τζίνα	- Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσιμας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Δεμαθάς Ζαχαρίας	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)
Καρύδης Δημήτρης	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Κοσμόπουλος Πάνος	- Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ)
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαλούτας Θωμάς	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Μαντουβάλου Μαρία	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Μελαχροινός Κώστας	- Queen Mary, University of London
Μοδινός Μιχάλης	- Διεπιστημονικό Ινστιτούτο Περιβαλλοντικών Ερευνών (ΔΙΠΕ)
Μπριασούλη Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Université de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Χαστάογλου Βίλμα	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)



Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ειδικό τεύχος – Αφιέρωμα
Special Issue

**Μέθοδοι ανάλυσης και σχεδιασμός
του ελληνικού τοπίου**

Επιμέλεια

Άρης Σαπουνάκης
Δημήτρης Σταθάκης

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρος

Διεύθυνση:
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ
Πεδίον Άρεως, 383 34 ΒΟΛΟΣ
<http://www.aeihoros.gr>, e-mail: aeihoros@prd.uth.gr
τηλ.: 24210 – 74486

Επιμέλεια έκδοσης: Εύη Κολοβού-Άννα Σαμαρίνα
Layout: Παναγιώτης Μανέτος-Παναγιώτης Πανταζής
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς-Παναγιώτης Πανταζής-Παναγιώτης Μανέτος

Σαουνάκης Α., Σταθάκης Δ.	4
Εισαγωγή	
Κίζος Θ.	6
Από το αγροτικό τοπίο στο τοπίο της υπαίθρου: Η γεωγραφία και οι προσλήψεις των τοπίων της ελληνικής υπαίθρου	
Τσιλιμίγκας Γ., Γουργιώτης Α.	24
Η διαχείριση του τοπίου στο πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού	
Γουργιώτης Α.	38
Η συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης στο χωρικό σχεδιασμό και το τοπίο	
Σαουνάκης Α.	58
Περιαστικό τοπίο στην Ελλάδα: Απειλές και προοπτικές	
Τσιλιμίγκας Γ.	80
Οι επιπτώσεις των χρήσεων γης στη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών του τοπίου: Ποσοτικοποίηση της δομής και της χωρικής κατανομής των χρήσεων γης στις Ευρύτερες Αστικές Ζώνες.	
Σταθάκης Δ., Φαρασλής Γ., Σηφάκη Α.	106
Αξιολόγηση των επιπτώσεων της δόμησης στο τοπίο της Κνώσου.	
Σταθάκης Δ.	124
Χωροθέτηση ανεμογεννητριών ελαχιστοποιώντας την οπτική όχληση	
ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	
Μπεριάτος Η.	140
Η διακήρυξη της Συμφαλίας και το έλλειμμα πολιτικής τοπίου στην Ελλάδα	

Η διακήρυξη της Στυμφαλίας και το έλλειμμα πολιτικής τοπίου στην Ελλάδα

Ηλίας Μπεριάτος

Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

1. Η ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΗΣ ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΣ

"...Δεν ξέρω πια πολύ καλά πού βρίσκομαι. Δεν έχει και καμιά σημασία εξάλλου. Έχω όλο μου το χρόνο για να φτάσω στη Στυμφαλία που δεν πρέπει να απέχει πάνω από δεκαπέντε ή είκοσι χιλιόμετρα. Γι' αυτές τις στιγμές βαδίζω στην Ελλάδα εδώ και τόσα χρόνια: για να χάνομαι έτσι σε ένα άγνωστο τοπίο, μέσα στην παράφορη ζέστη, διαλέγοντας κάποιο πευκόφυτο άλσος για μία απροσδιόριστη στάση ή για να ξαπλώσω στον ήλιο όταν έχει λίγο αέρα για να στεγνώσει ο ιδρώτας. Αλλά και γι' αυτές τις ώρες της αυγής ή της δύσης που τα χρώματα πάλλονται, που οι μυρωδιές ξυπνούν ή μαζεύονται, τότε που αισθανόμαστε ξαφνικά μέσα μας, γύρω μας, το ακίνητο θρόισμα του χρόνου, την πυράκτωση του παγωμένου αέρα, αυτή τη μεγάλη σιωπή, που, όπως λένε, σκέπασε όλη την Ελλάδα μέχρι που μία αόρατη φωνή φώναξε : ο μεγάλος Πάνας πέθανε!..."

(Jacques Lacarrière " L' Eté Grec ").

Τον περασμένο Οκτώβριο (10-11/10/2014), με πρωτοβουλία του Πολιτιστικού Ιδρύματος του Ομίλου Πειραιώς (ΠΙΟΠ) και τη συνεργασία των αρμόδιων υπουργείων πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα και στη λίμνη Στυμφαλία μια σημαντική διήμερη διεθνής συνάντηση με θέμα «Πολιτιστικά Τοπία σε περιοχές Natura 2000: προς μία νέα πολιτική ολοκληρωμένης διαχείρισης της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς»

Στην εκδήλωση αυτή, έλαβαν μέρος, από διάφορες χώρες της Ευρώπης και της Μεσογείου, πολιτικοί (εν ενεργεία και μη), ανώτερα διοικητικά στελέχη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του ΟΗΕ και διεθνών οργανισμών, εκπρόσωποι διεθνών ΜΚΟ, πανεπιστημιακοί καθηγητές και ερευνητές, ειδικοί επιστήμονες και εμπειρογνώμονες κ.ά., οι οποίοι παρουσίασαν ποικιλία

αναλύσεων, μελετών και απόψεων σχετικά με το θέμα¹. Ταυτόχρονα κατέθεσαν τις ιδέες και τις προτάσεις τους για το «δέον γενέσθαι» στην υπόθεση της ολοκληρωμένης προστασίας και διαχείρισης του τοπίου (των τοπίων) σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο

1 Για λόγους πληροφόρησης και τεκμηρίωσης παρατίθενται οι ομιλητές και παρεμβαίνοντες στη Συνάντηση κατά σειρά εμφάνισής τους:

Σοφία Στάϊκου, Πρόεδρος Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς, Μαρία Δαμανάκη, Επίτροπος Θαλασσιών Υποθέσεων, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Janez Potočnik, Επίτροπος Περιβάλλοντος, Ευρωπαϊκή Ένωση (βιντεοσκοπημένο μήνυμα), Κωνσταντίνος Τασούλας, Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού, Ιωάννης Μανιάτης, Υπουργός Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, Mechtild Rössler, Αναπληρώτρια Διευθύντρια, Κέντρο Παγκόσμιας Κληρονομιάς, UNESCO, Τίνα Μπιρμπίλη, Εκτελεστική Γραμματέας, Γραμματεία για το Όζον, Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα Ηνωμένων Εθνών (UNEP), Mónica Luengo, Πρόεδρος Διεθνούς Επιστημονικού Συμβουλίου Πολιτιστικών Τοπίων, Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών/Διεθνής Ένωση Αρχιτεκτόνων Τοπίου (ICOMOS/IFLA), Φώτης Παπούλιας, Συντονιστής πολιτικής, Τμήμα Φύσης, ΓΔ Περιβάλλοντος, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Κωνσταντίνος Καρτάλης, Αν. Καθηγητής ΕΚΠΑ, Πρόεδρος της Επιστημονικής Επιτροπής της Διεθνούς Συνάντησης, Επιστημονικός Σύμβουλος ΠΙΟΠ, Παναγιώτης Δημόπουλος, Καθηγητής, Τμήμα Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, Πανεπιστήμιο Πατρών, Thomas Börsch, Διευθυντής, Βοτανικό Μουσείο Βερολίνου, Ράνια Σπυροπούλου, Υπεύθυνη Έργου, Προστασία της Φύσης και Βιοποικιλότητα, Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος, Carla Maurano, Διευθύντρια, Διεθνές Κέντρο Μεσογειακών Πολιτιστικών Τοπίων, Κώστας Καρράς, Αντιπρόεδρος, Europa Nostra, Ana Luengo ANÓN, Πρόεδρος, Διεθνής Ομοσπονδία Αρχιτεκτόνων Τοπίου (IFLA - Ευρώπη), Κωνσταντίνος Μενουδάκος, πρώην Πρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας, Πρόεδρος Επιστημονικού Σωματείου: Επιστημονική Εταιρεία Δικαιού Πολιοδομίας και Χωροταξίας, Παναγιώτης Δουκέλλης, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Δρ. Stefano De Caro, Γενικός Διευθυντής ICCROM, Διεθνές Κέντρο για τη Μελέτη της Διατήρησης και Αποκατάστασης της Πολιτιστικής Περιουσίας, Alberto Garlandini, Πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής ICOM 2016, Εκτελεστικό Συμβούλιο Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM), Roger Tróvão, Πρόεδρος, Les Recontres - Ένωση Ευρωπαϊκών Πόλεων και Περιφερειών για τον Πολιτισμό, Καλλιόπη Χαϊνογλου, Λέκτορας Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεσμών στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Επισκέπτρια Ερευνητρια στο Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, University of East London, Κατερίνα Δασκαλάκη, Πρέσβης, Μόνιμη Αντιπρόσωπος της Ελλάδος στην UNESCO, Valerie Carter, Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Μικρών Πόλεων (ECOVAST), Νάντια Γιαννακοπούλου, Γενική Γραμματέας, ΥΠΕΚΑ, Gaetano Leone, Συντονιστής, Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης, Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα Ηνωμένων Εθνών (UNEP), Δημήτρης Καραβέλλας, Γενικός Διευθυντής, WWF Ελλάς, Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής Χωροταξικού Σχεδιασμού, ΤΜΧΠΠΑ-Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Νίκος Κουγιτάλης, Υπουργός Γεωργίας, Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος, Κυπριακή Δημοκρατία, Barry Gardiner, Μέλος του Κοινοβουλίου, πρώην Υπουργός, Ηνωμένο Βασίλειο, Henk van der Kamp, Πρόεδρος, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Πολιοδόμων -Χωροτακτών, Λίνα Μενδώνη, Γενική Γραμματέας, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Dariusz Prasek, Διευθυντής Αξιολόγησης Έργου, Περιβάλλοντος και Αειφορίας, Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (EBRD), Όλγα Κεφαλογιάννη, Υπουργός Τουρισμού, Δημήτρης Δημόπουλος, Επικεφαλής, Μονάδα Περιβάλλοντος, Τράπεζα Πειραιώς, Maguelonne Déjeant – Pons, Εκτελεστική Γραμματέας της Επιτροπής για τον Πολιτισμό, την Πολιτιστική Κληρονομιά και το Τοπίο και της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο, Συμβούλιο της Ευρώπης, Βρασίδιας Ζάβρας, Γενικός Διευθυντής, Περιβαλλοντική Τραπεζική, Τράπεζα Πειραιώς

Τα τέσσερα μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής της Διεθνούς Συνάντησης, ήσαν : Κωνσταντίνος Καρτάλης, Αν. Καθηγητής ΕΚΠΑ, (Πρόεδρος), Παναγιώτης Δουκέλλης, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Παναγιώτης Δημόπουλος, Καθηγητής, Τμήμα Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, Πανεπιστήμιο Πατρών, Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής Χωροταξικού Σχεδιασμού, ΤΜΧΠΠΑ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

με βάση τις σύγχρονες θεσμικές, κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις και τα τεκταινόμενα στον ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο.

Εικόνα 1: Λίμνη Στυμφαλία



Πηγή: Προσωπικό αρχείο.

Το πρόγραμμα της διήμερης συνάντησης περιλάμβανε συνοπτικά τα ακόλουθα: Την πρώτη ημέρα, 10 Οκτωβρίου 2014, την πραγματοποίηση μιας επιστημονικής εκδήλωσης (conference) με ομιλίες και παρεμβάσεις σε στρογγυλά τραπέζια (παράλληλα και σε ολομέλεια), στις αίθουσες εκδηλώσεων του Μουσείου της Ακρόπολης, γύρω από τα

ζητήματα που έθετε το κείμενο εργασίας (working paper) της επιστημονικής επιτροπής². Σημειωτέον ότι στην αρχή έγιναν τοποθετήσεις και κεντρικές ομιλίες από τους αρμόδιους υπουργούς Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, Πολιτισμού και Αθλητισμού, την τότε επίτροπο της Ελλάδος στην ΕΕ, καθώς και εκπροσώπους διεθνών οργανισμών και φορέων. Παραβρέθηκαν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, υπουργοί, πρώην υπουργοί και άλλοι παράγοντες του δημόσιου βίου της χώρας. Θα πρέπει να τονιστεί εδώ ότι η παρουσία αυτή, αν και δε σημαίνει οπωσδήποτε κάτι σημαντικό από πλευράς ουσίας, εν τούτοις δείχνει το εύρος της απήχησης της εκδήλωσης σε όλους εκείνους που, φύσει και θέσει, έχουν λόγο στις αποφάσεις για την προώθηση της υπόθεσης του τοπίου. Κι αυτό βεβαίως εντάσσεται στα θετικά του εγχειρήματος.

Την επόμενη -δεύτερη- ημέρα, 11 Οκτωβρίου 2014, έγινε ολόημερη επίσκεψη και περιήγηση στη λίμνη Στυμφαλία που αποτελεί σημαντική περιοχή του δικτύου Natura (προστατευόμενη περιοχή) με ξεχωριστό ιστορικό βάρος και η οποία αποτελεί αντικείμενο ειδικής μελέτης στο πλαίσιο ενός συγχρηματοδοτούμενου προγράμματος LIFE για τη βιώσιμη διαχείριση της περιοχής από οικονομική και οικολογική άποψη. Μια μικρή ημερίδα έλαβε χώρα στο κτίριο του Μουσείου Περιβάλλοντος (Φιλιπποπούλιτη, 2014) που βρίσκεται στη Στυμφαλία (έργο του ΠΙΟΠ) με ομιλίες και παρουσιάσεις (όπως της υπουργού τουρισμού κ.ά.) γύρω από τα κρίσιμα θέματα των συνεργειών μεταξύ περιβάλλοντος, τουρισμού και πολιτισμού.

Γενικότερα, ο προβληματισμός που αναπτύχθηκε στη διάρκεια των εργασιών της επιστημονικής συνάντησης επικεντρώθηκε στην υιοθέτηση της αντίληψης που προσεγγίζει μεθοδολογικά με ενιαίο τρόπο, τη φυσική και την πολιτιστική κληρονομιά, οι οποίες, ούτως η άλλως, συνιστούν μαζί μια ενιαία πραγματικότητα, χαρακτηριστική έκφραση της οποίας αποτελεί το τοπίο. Επιπλέον, βασική επιδίωξη της συνάντησης, σε επίπεδο πολιτικό και κοινωνικό, ήταν η ευαισθητοποίηση της πολιτείας και των κάθε είδους φορέων στο ζήτημα του τοπίου γενικότερα.

Αναλυτικότερα, οι κύριοι στόχοι της συνάντησης ήσαν:

- α) «Να εξεταστεί και να τεκμηριωθεί η διττή ταυτότητα, πολιτιστική και περιβαλλοντική, των πολιτιστικών τοπίων, ιδιαίτερα αυτών που εντάσσονται στις ζώνες προστασίας του Δικτύου Natura 2000» και
- β) «Να προσδιοριστούν οι βασικές κατευθυντήριες γραμμές μιας νέας πολιτικής, που θα συνδέει τον πολιτισμό με το περιβάλλον»

² Τα τέσσερα μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής της Διεθνούς Συνάντησης, ήσαν : Κωνσταντίνος Καρτάλης, Αν. Καθηγητής ΕΚΠΑ, (Πρόεδρος), Παναγιώτης Δουκέλλης, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Παναγιώτης Δημόπουλος, Καθηγητής, Τμήμα Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, Πανεπιστήμιο Πατρών, Ηλίας Μπεριάτος, Καθηγητής Χωροταξικού Σχεδιασμού, ΤΜΧΠΠΑ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Οι επιμέρους στόχοι και τα μέσα επίτευξης της πολιτικής αυτής ήσαν:

«Η ολοκληρωμένη διαχείριση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, η ανάσχεση της αλλοίωσης των τοπίων και η προστασία τους ως κοινού πολιτιστικού και περιβαλλοντικού πόρου, η διαμόρφωση του πλαισίου συνεργασιών για την προστασία και τη διαχείριση των πολιτιστικών τοπίων, η ανάπτυξη νέων χρηματοδοτικών ευρωπαϊκών και διεθνών μέσων, και η ανάδειξη της δυναμικής που διαμορφώνεται για την ατομική και κοινωνική ευημερία» (ΠΙΟΠ 2014γ).

Το κύριο αποτέλεσμα / προϊόν της όλης εκδήλωσης ήταν η σύνταξη ενός κειμένου που συμβολικά ονομάστηκε *Διακήρυξη της Στυμφαλίας*. Η διακήρυξη συνοψίζει τις βασικές θέσεις που διατυπώθηκαν στη διεθνή συνάντηση σχετικά με τις αναγκαίες δράσεις που πρέπει να γίνουν για το τοπίο στα κρίσιμα πεδία (της γνώσης, της διαχείρισης, της εκπαίδευσης και επιμόρφωσης, της επικοινωνίας και ενημέρωσης και της χρηματοδότησης), στα οποία διαπιστώνονται σημαντικά ελλείμματα (βλέπε πιο κάτω στο παράρτημα ολόκληρο το κείμενο της διακήρυξης). Με αφορμή και τις διαπιστώσεις αυτές διατυπώνονται παρακάτω μερικές επισημάνσεις στο πλαίσιο μιας σύντομης κριτικής επισκόπησης για την πολιτική τοπίου στην Ελλάδα που δεν έχει γίνει ακόμη στο βαθμό που θα έπρεπε.

2. ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Είναι γνωστό ότι το μεσογειακό, και ειδικότερα το ελληνικό τοπίο, έχει αποτελέσει διαχρονικά αντικείμενο ιδιαίτερης προσοχής, παρατήρησης και μελέτης από τους περιηγητές του 18ου και 19ου -ακόμα και του 20ου αιώνα- λόγω της αυξημένης ποικιλότητας, της ευαισθησίας και 'ευθραυστότητας' που το χαρακτηρίζει αλλά και της γοητείας και ελκυστικότητας που ασκεί στον υποψιασμένο και μη επισκέπτη. Είναι αρκετά ενδιαφέρον και καθόλου τυχαίος ο χαρακτηρισμός του ως 'paysage exquis' από τον μεγάλο ταξιδευτή και ελληνιστή Jacques Lacarrière, στον οποίο αναμφίβολα οφείλουμε τις πιο εύστοχες και πνευματώδεις περιγραφές του ελλαδικού χώρου και τοπίου (Lacarrière, 1998).

Στην Ελλάδα η υπάρχουσα γνώση όσο και η έρευνα για το τοπίο δεν είναι ανεπτυγμένη στον βαθμό που θα ανέμενε κανείς και οπωσδήποτε μη ικανοποιητική σε ποσότητα, αν και υψηλού επίπεδου από ποιοτική άποψη. Κατ' αναλογία, η σχετική βιβλιογραφία αλλά και ερευνητική δραστηριότητα, με όποια κριτήρια και αν την εκτιμήσει κανείς, είναι σχετικά μικρή σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές και μεσογειακές χώρες. Από τη άλλη πλευρά, το τοπίο ως γνωστικό αντικείμενο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΑΕΙ-ΤΕΙ) που οδηγεί σε πτυχίο, υπάρχει στο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Καβάλας (παράρτημα Δράμας), ενώ σε μεταπτυχιακό επίπεδο στο διατμηματικό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης -αμφότερα ειδικευμένα στο

πεδίο της αρχιτεκτονικής τοπίου (σημειωτέον ότι μέχρι πρόσφατα υπήρχε και το τμήμα Ανθοκομίας -Αρχιτεκτονικής Τοπίου του ΤΕΙ Ηπείρου το οποίο το 2013 συγχωνεύτηκε ως ιδιαίτερη ειδίκευση-κατεύθυνση σε ευρύτερο τμήμα του ΤΕΙ). Ανάλογη δράση σε διδασκαλία και έρευνα (παράλληλα με οργάνωση επιστημονικών εκδηλώσεων) αναπτύσσεται στα προπτυχιακά προγράμματα σπουδών των αρχιτεκτονικών σχολών της χώρας, καθώς και σε άλλα ΑΕΙ όπως στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο, στα τμήματα γεωγραφίας του πανεπιστημίου του Αιγαίου και του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου και στο Τμήμα Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (ΤΜΧΠΠΑ-ΠΘ) (Μπεριάτος, 2012).

Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι το ΤΜΧΠΠΑ-ΠΘ, πέρα από την διδασκαλία και την εκπόνηση διατριβών, υπήρξε γενικότερα πρωτοπόρο στην υπόθεση του τοπίου στην Ελλάδα, διοργανώνοντας το Φεβρουάριο 2003, σε συνεργασία με το Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών και τον Σύλλογο Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών (ΣΕΠΟΧ) μία από τις πρώτες (και μάλιστα διεθνούς χαρακτήρα) επιστημονικές εκδηλώσεις σχετικά με μια συνολική και διεπιστημονική προσέγγιση του τοπίου, όπως αυτή διατυπώνεται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το τοπίο. Επίσης, το 2007 διοργάνωσε σε συνεργασία με το Ίδρυμα Κεφαλονιάς και Ιθάκης (ΙΚΙ) επιστημονικό συμπόσιο στην Κεφαλονιά του οποίου προϊόν υπήρξε, από όσο γνωρίζουμε, η πρώτη- στην μεταπολιτευτική τουλάχιστον Ελλάδα- Διακήρυξη για το τοπίο: Η Διακήρυξη της Κεφαλονιάς³.

Δράσεις για το τοπίο έχουν αναπτυχθεί από επιστημονικούς φορείς, όπως ο Πανελλήνιος Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Τοπίου (ΠΣΑΤ), ο ΣΑΔΑΣ, ο ΣΕΠΟΧ και άλλες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος οι οποίες έχουν αναπτύξει δράσεις μέσα από κοινοτικά και εθνικά προγράμματα σε συνεργασία με πανεπιστήμια, ερευνητικά ιδρύματα και την αυτοδιοίκηση (Μπεριάτος, 2012). Αντίθετα, στην ελληνική δημόσια διοίκηση -τόσο σε κεντρικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο- υπάρχει σοβαρό έλλειμμα δομών.

Από την πλευρά των αρμόδιων φορέων σε κυβερνητικό επίπεδο, δηλαδή του Υπουργείου Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (ΥΠΕΚΑ) αλλά και

3 Για την ιστορία αξίζει να αναφερθεί ότι οι επόμενες δύο σύγχρονες διακηρύξεις για το τοπίο ήταν η Διακήρυξη της Αθήνας για το ελληνικό τοπίο το 2009, με πρωτοβουλία του Μεσογειακού Ινστιτούτου για τη Φύση και τον Άνθρωπο (Med-INA) και η πρόσφατη Διακήρυξη της Στυμφαλίας το 2014, με πρωτοβουλία του ΠΙΟΠ. Αν τώρα θέλει κάποιος να ανατρέξει στο παρελθόν θα διαπιστώσει ότι και στις αρχές της δεκαετίας του '50 η δημόσια συζήτηση για το τοπίο είχε λάβει ιδιαίτερη έξαρση. Στο πλαίσιο αυτό με πρωτοβουλία του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας και ορισμένων πνευματικών ανθρώπων (αρχιτεκτόνων, αρχαιολόγων, ιστορικών, λογοτεχνών, εικαστικών καλλιτεχνών κ.ά.) δημιουργήθηκε το 1953 Επιτροπή Προστασίας του Ελληνικού Τοπίου η οποία εξέδωσε Ψήφισμα για το ελληνικό τοπίο και ανέλαβε διάφορες δράσεις. Το 1957, η επιτροπή μετασχηματίστηκε σε Κοσμητεία Εθνικού Τοπίου και Πόλεων, ένα πολυπληθέστερο όργανο που διοργάνωσε την πρώτη και μοναδική Έκθεση Κοσμητείας Εθνικού Τοπίου και Πόλεων στο Ζάππειο το 1963 και στη συνέχεια διαλύθηκε.

συναφών υπουργείων (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Αγροτικής ανάπτυξης), δεν έχει υπάρξει μέχρι σήμερα (παρά τις διάφορες ευκαιρίες και αφορμές) μια ολοκληρωμένη, δηλαδή συνολική, συνεκτική και συντεταγμένη πολιτική τοπίου, εκφρασμένη δημόσια με τρόπο ρητό και κατηγορηματικό. Σε γενικές γραμμές οι προσπάθειες που έγιναν ήταν λίγες και τα αποτελέσματα μέχρι σήμερα πενιχρά.

Συγκεκριμένα, στις αρχές του 2011, (έναν ολόκληρο χρόνο μετά την επικύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία του τοπίου!..) συστάθηκε με υπουργική απόφαση ΥΠΕΚΑ (αρ. 4321/ 28.1.2011) δεκαμελής διαρκής επιστημονική και συμβουλευτική επιτροπή τοπίου με κύρια αρμοδιότητα τον συντονισμό και προτάσεις ενεργειών για την εφαρμογή της Σύμβασης και την σύνταξη Εθνικής Στρατηγικής.

Ειδικότερα, σύμφωνα με την απόφαση η επιτροπή είχε αρμοδιότητα να εισηγείται προς τον υπουργό ΠΕΚΑ και τους συναρμόδιους υπουργούς σχετικά με: α) τις αναγκαίες νομοθετικές ρυθμίσεις, καθώς και προτάσεις για τη λήψη αναγκαίων μέτρων για την εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το τοπίο, β) την πρόσκληση ειδικών επιστημόνων και ερευνητών για την στήριξη του έργου της γ) την ανάγκη σύνταξης προδιαγραφών με σκοπό την ανάθεση μελετών για την εφαρμογή της προαναφερόμενης Ευρωπαϊκής Σύμβασης. Επίσης, η επιτροπή έπρεπε μέσα από τις εισηγήσεις της να προωθήσει ειδικότερους στόχους, όπως η ένταξη της προστασίας του τοπίου στο χωρικό και περιβαλλοντικό σχεδιασμό σε εθνική, περιφερειακή και τοπική κλίμακα και στις τομεακές πολιτικές, η εξασφάλιση της δυνατότητας συμμετοχής του κοινού σε όλα τα επίπεδα για την διαμόρφωση και εφαρμογή σύγχρονων πολιτικών τοπίου, η μελέτη και ανάλυση του ελληνικού τοπίου και των χαρακτηριστικών του (τυπολογία, δημιουργία δεικτών και κριτηρίων ποιότητας, δημιουργία μηχανισμών και εργαλείων για την παρατήρηση της εξέλιξης, των αλλαγών και μετασχηματισμών), καθώς και διαφόρων δράσεων για τη βελτίωση και την αποκατάσταση του τοπίου, η κοινωνική ευαισθητοποίηση, η ανάπτυξη επιστημονικών συνεργασιών και η ανταλλαγή εμπειριών και τεχνογνωσίας κ.ά.

Ας σημειωθεί ότι τα μέλη της επιτροπής ήταν κατά πλειοψηφία στελέχη του υπουργείου και σύμβουλοι της πολιτικής ηγεσίας (έξι στα δέκα) και μόνο τέσσερα, συμπεριλαμβανομένου του προέδρου, ήταν εξωϋπηρεσιακά πρόσωπα. Η επιτροπή λειτούργησε ουσιαστικά ενάμισι χρόνο (2011-2012) χωρίς να της έχουν παρασχεθεί τα απαραίτητα οργανωτικά, διοικητικά και οικονομικά μέσα. Η συγκρότηση της ανωτέρω επιτροπής ήταν ασφαλώς ένα θετικό γεγονός, πλην όμως το έργο της (για όσο διάστημα λειτούργησε πραγματικά) δεν υπήρξε το αναμενόμενο, καθώς δεν μπόρεσε να συντάξει, όπως θα έπρεπε, μια συνολική και εθνικού επιπέδου εμπειριστατωμένη έκθεση (εισήγηση προς την πολιτική ηγεσία) που να αποτελέσει τη βάση για τη συγκρότηση μιας εθνικής στρατηγικής και πολιτικής. Κι αν έγινε κάποια σχετική ενέργεια προς την κατεύθυνση αυτή, προφανώς αγνο-

είται η τύχη της, καθώς δεν υπάρχει καμία δημοσιοποίηση ή κάποιο σχετικό ντοκουμέντο. Τα παραπάνω στηρίζονται τόσο στα γνωστοποιημένα στοιχεία του ΥΠΕΚΑ όσο και στα αναφερόμενα σε ένα καίριο και εύστοχο άρθρο του ίδιου του προέδρου της επιτροπής, στο οποίο λέγονται αρκετές αλήθειες (Παπαγιάννης, 2014).

Αξίζει να αναφερθεί εδώ ότι το κύριο έργο της επιτροπής, που έγινε σε συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου, ήταν η επίπονη και καθόλου εύκολη προσπάθεια ένταξης της μελέτης του τοπίου στο χωροταξικό σχεδιασμό με την ευκαιρία της εκπόνησης των περιφερειακών χωροταξικών πλαισίων της χώρας (ΠΠΧΣΑΑ). Όμως η φιλόδοξη αυτή προσπάθεια αδικήθηκε, γιατί επιχειρήθηκε χωρίς να υπάρχει ως αφητηρία ένα θεωρητικό υπόβαθρο, μια συγκεκριμένη επιλογή πολιτικής και ένα μελετημένο εθνικό πρόγραμμα δράσης για το τοπίο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ότι στην πράξη, κατά τη σύνταξη των σχεδίων, ακολουθήθηκαν διαφορετικού τύπου προσεγγίσεις από τους μελετητές και προέκυψαν προβλήματα εννοιολογικής και πρακτικής φύσης⁴.

Μια κριτική παρατήρηση επί της ουσίας, είναι ότι στις προδιαγραφές αυτές, η προσέγγιση του τοπίου επιχειρείται κυρίως με όρους προστασίας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, πράγμα που περιορίζει την λειτουργική και αντιληπτική (από πλευράς ατομικής και κοινωνικής ψυχολογίας) διάσταση του τοπίου. Διότι το τοπίο (αν και το ίδιο συνιστά στοιχείο της κληρονομιάς) ορίζεται πρωτίστως ως η υποκειμενική πρόσληψη του χώρου/τόπου και του περιβάλλοντος και επομένως η όποια ‘αξιολόγηση’ πρέπει να γίνεται όχι μόνον με βάση τις υπάρχουσες οικολογικές ή/και πολιτιστικές αξίες, αλλά σύμφωνα με συγκεκριμένα λειτουργικά και σημειολογικά χαρακτηριστικά του, πέρα και πάνω από τις αξίες αυτές. Επιπλέον, το τοπίο αποτελεί μια ζωντανή και οργανική ανθρωπογεωγραφική οντότητα. Στο κείμενο των προδιαγραφών φαίνεται να εμφιλοχωρεί μια μικρή αντίφαση (ίσως λόγω διατύπωσης), διότι, ενώ από το ένα μέρος φαίνεται να αναγνωρίζεται και να υιοθετείται η παραπάνω αντίληψη, από το άλλο προωθείται στη πράξη η διάσταση της προστασίας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς⁵. Υπάρχουν βεβαίως στις προδιαγραφές και στοιχεία που μπορούν να προκαλέσουν εισροή σημαντικών πληροφοριών για το ελληνικό τοπίο, πλην όμως οι αναγκαστικές και άσκοπες επαναλήψεις και επικαλύψεις στα ζητούμενα και παραδοτέα των μελετών συνιστούν ανασχετικό παράγοντα και ακυρώ-

4 Απόδειξη αποτελούν οι αναλυτικότερες διευκρινήσεις που δόθηκαν μετά το πρώτο κείμενο προδιαγραφών από το ΥΠΕΚΑ. Και σε αυτές όμως υπάρχουν κάποια ζητήματα όπως για παράδειγμα α) πρόβλημα ορισμού και κλίμακας σε ότι αφορά τις ‘ζώνες τοπίου’ και τα ‘τοπία’, β) ταυτολογία: το πρώτο κριτήριο αξιολόγησης που αναφέρεται ως «αισθητικό και φυσικό κάλλος» ορίζεται (περιγράφεται) ως «ο βαθμός στον οποίο το συγκεκριμένο τοπίο χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερο φυσικό κάλλος» κλπ. (ΥΠΕΚΑ 2014)

5 Συγκεκριμένα στα κεφάλαια Α, Β, και Γ των διευκρινήσεων υπάρχει ρητή αναφορά στη ‘νέα θεώρηση’, η οποία όμως δεν ακολουθείται με συνέπεια στο προτασιακό-επιχειρησιακό μέρος του κειμένου. Επίσης, η έννοια της ‘περιοχής ή του τοπίου ιδιαίτερου ενδιαφέροντος’ που εισάγεται με βάση την παραπάνω λογική και έχει πιο ουδέτερο χαρακτήρα, δεν αξιοποιείται εμφανώς (ΥΠΕΚΑ 2014)

νουν μερικώς το σκοπό της επιχειρούμενης ουσιαστικής ένταξης της τοπιακής διάστασης στο χωρικό σχεδιασμό (ΥΠΕΚΑ, 2013).

Σε ό,τι αφορά στη *θεσμική όψη* της προστασίας και διαχείρισης του τοπίου θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι είναι ελλειμματική, με την έννοια ότι τόσο η ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το τοπίο του Συμβουλίου της Ευρώπης όσο και η εθνική νομοθεσία δεν έχουν την αναγκαία ολοκληρωμένη μορφή και δε δίνουν σαφή και ξεκάθαρη κατεύθυνση πολιτικής. Κυρίως, όμως, έχουν μηδαμινή σχεδόν εφαρμογή. Συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση που υπογράφηκε από τη χώρα μας το 2000 στην Φλωρεντία, επικυρώθηκε το 2010 (δηλαδή με καθυστέρηση μιας δεκαετίας!) από ασύγνωστη αμέλεια, καθαρή έλλειψη πολιτικής βούλησης και ύστερα από συζητήσεις και επερωτήσεις στη Βουλή, καθώς επίσης και πιέσεις των σχετικών επιστημονικών και περιβαλλοντικών οργανώσεων προς την τότε πολιτική ηγεσία του υπουργείου⁶. Τελικά η επικύρωση ολοκληρώθηκε από την επόμενη κυβέρνηση της χώρας και την ηγεσία του νέου υπουργείου ΠΕΚΑ (στις 25.02.2010). Σημειωτέον ότι είχαν προηγηθεί κατά πολύ στην επικύρωση της Σύμβασης του τοπίου, η Ρουμανία, η Ουκρανία, η Βουλγαρία, η Αρμενία, η Κύπρος η Μολδαβία, η Τουρκία και η FYROM!...

Ας σημειωθεί επίσης ότι το ΥΠΕΚΑ, στο πλαίσιο και της προαναφερόμενης επιστημονικής επιτροπής τοπίου, δεν έχει προβεί σε κάποιες προτάσεις για νομοθετικές ή άλλου είδους κανονιστικές ρυθμίσεις, όπως για παράδειγμα για τις ΚΥΑ που προβλέπονται στο δεύτερο άρθρο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης ή για την ΥΑ που προβλέπεται (σύμφωνα με τον 3937/2011) για την ενσωμάτωση των ήδη κηρυγμένων τοπίων ιδιαίτερου φυσικού κάλλους (ΤΙΦΚ) στην κατηγορία 5 του συστήματος προστατευόμενων περιοχών, περίπτωση (α): προστατευόμενα τοπία- (Protected landscapes/seascapes) και προστατευόμενα στοιχεία τοπίου.

Θα πρέπει με την ευκαιρία, να υπενθυμίσουμε εδώ ότι το τοπίο, εκτός από τον νόμο 3827/2010 για την επικύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης, ορίζεται με τρόπο σαφή και άμεσο στον νόμο πλαίσιο 1650/86 για την προστασία του περιβάλλοντος (τόσο στον αρχικό όσο και στην τροποποίησή του από το νόμο 3937/11 για τη βιοποικιλότητα), κυρίως ως μια υποκατηγορία προστατευόμενης περιοχής της κατηγορίας 5, (περίπτωση α) που αναφέρθηκε πιο πάνω. Αναφορές στο τοπίο γίνονται και σε άλλα δύο σημαντικά νομοθετήματα: το ένα είναι ο νόμος 4067/2012 (Νέος Οικοδομικός Κανονισμός – ΝΟΚ, πρώην ΓΟΚ), ο οποίος στο άρθρο 6 για την αρχιτεκτονική και φυσική κληρονομιά προβλέπει και την προστασία του τοπίου σύμφωνα με τις επιταγές της Σύμβασης της Γρανάδας. Το άλλο θεσμικό ντοκουμέντο (νόμος 3208/2002) που αφορά στα δασικά οικοσυστήματα, περιέχει

6 Για το θέμα αυτό αξίζει να αναζητήσει κανείς τα λεχθέντα στην συνεδρίαση της ειδικής επιτροπής περιβάλλοντος της Βουλής (στις 31-3-2009) με αφορμή την συζήτηση για τη βιοποικιλότητα, με την παρουσία περιβαλλοντικών οργανώσεων.

διατάξεις για το τοπίο και την βιοποικιλότητα και, ειδικότερα, διευκολύνει τη δημιουργία φυσικών φρακτών στα όρια των αγροκτημάτων, στοιχείο που προσδιορίζει σημαντικά το ομαλό (πεδινό) κυρίως αγροτικό τοπίο αποτελώντας χαρακτηριστικό τύπο του (bocage). Συνοπτικά, οι νομοθετικές διατάξεις που αναφέρονται σε θέματα τοπίου παρουσιάζονται στον πίνακα 1.

Πίνακας 1. Εθνική Νομοθεσία για το τοπίο (βασικοί νόμοι με χρονολογική σειρά)

Νομοθετική διάταξη	Τίτλος - Περιεχόμενο
Νόμος 1650/1986 : άρθρο 2 παρ 16, άρθρο 18 παρ 3, άρθρο 19 παρ 4	Για την προστασία του περιβάλλοντος Ορισμός τοπίου, Το τοπίο ως αντικείμενο προστασίας, Κριτήρια χαρακτηρισμού περιοχής τοπίου
Νόμος 3208/2002: άρθρο 2 παρ 1 και 2	΄Προστασία των δασικών οικοσυστημάτων ...και άλλες διατάξεις ΄Προστασία του τοπίου και της βιοποικιλότητας΄
Νόμος 3827/2010	Επικύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το τοπίο
Νόμος 4067/2012: άρθρο 6	Νέος Οικοδομικός Κανονισμός – ΝΟΚ. Προστασία της αρχιτεκτονικής και φυσικής κληρονομιάς

Πηγή: σχετικά ΦΕΚ

Μια τελευταία σημαντική ευκαιρία *θεσμικής ενσωμάτωσης* και σύζευξης της πολιτικής του τοπίου με τον χωροταξικό σχεδιασμό, με αφορμή την ψήφιση του νόμου 4269/2014 «Πολεοδομική και χωροταξική μεταρρύθμιση-Βιώσιμη Ανάπτυξη» πήγε χαμένη, αφού στα μέσα και εργαλεία (πλαίσια και σχέδια) του νόμου αυτού δεν αναφέρεται καθόλου το τοπίο. Αν για τους νόμους 2742/99 και 2508/97, που ψηφίστηκαν πριν από την υπογραφή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης το 2000 (και δεν περιέλαβαν στο περιεχόμενο των χωρικών σχεδίων τη διαχείριση του τοπίου), υπάρχει κάποια δικαιολογία, για τον προαναφερόμενο νόμο που ψηφίστηκε μετά και από την επικύρωση της Σύμβασης δεν υπάρχει απολύτως καμία. Εκτός και αν δεχθούμε την επίδραση ενός γενικότερου συνδρόμου της κυβερνητικής πολιτικής των τελευταίων ετών (της οικονομικής κρίσης) που διακρίνεται από πανικό, βιασύνη και από μια λογική ‘απόθησης’ για κάθε θέμα περιβαλλοντικής προστασίας, αλλά και ταυτόχρονα ‘έλξης’ για κάθε είδους επενδύσεις χωρίς τις στοιχειώδεις εγγυήσεις και έλεγχους, και άρα χωρίς όρους και όρια.

Το αντίθετο συνέβη με το νόμο 4277/2014 για το Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας-Αττικής (ΡΣΑΑ), στο άρθρο 22 του οποίου γίνεται σαφής αναφορά στο Αττικό Τοπίο, έστω κι αν η εφαρμογή στην πράξη των όσων προβλέπονται, έχει να διανύσει ένα μακρύ και δύσκολο δρόμο, όπως έχει δείξει η εμπειρία του παρελθόντος για το σύνολο των στόχων και προτάσεων του ΡΣΑΑ. Σε κάθε περίπτωση και ανεξάρτητα από τη δυνατότητα θέσπισης νέων κανονιστικών ρυθμίσεων, θα πρέπει να υπάρξει τουλάχιστον μια στοιχειώδης συνερ-

γασία και συντονισμός για την όσο το δυνατόν πληρέστερη και αποτελεσματικότερη εφαρμογή των εκάστοτε ισχυουσών διατάξεων.

Εικόνα 2: Αποψη της λίμνης Στυμφαλίας από το μπαλκόνι του Μουσείου Περιβάλλοντος



Πηγή: Προσωπικό αρχείο.

Από την άλλη πλευρά, η δημόσια *χρηματοδότηση* ερευνών και μελετών για το τοπίο -αυτό καθεαυτό- είναι σχεδόν ανύπαρκτη από οποιαδήποτε πηγή εθνική ή κοινοτική. Μόνο συγκυριακά θα δει κανείς δράσεις που σχετίζονται με την απόκτηση γνώσης και τεχνογνωσίας για το τοπίο. Ειδικά το πράσινο ταμείο (ένα χρηματοδοτικό εργαλείο με σημαντικούς εθνικούς πόρους) που θα μπορούσε να παίξει σημαντικότερο ρόλο στην εποχή της κρίσης, έχει δυστυχώς μεταλλαχθεί σε ένα τεράστιο εισπρακτικό μηχανισμό για τις δημοσιονομικές ανάγκες της χώρας και δεν συμβάλλει παρά ελάχιστα (σε σχέση με τα έσοδα του) στην υλοποίηση έργων και δράσεων προστασίας, αποκατάστασης και ανάδειξης του

φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος για το οποίο υποτίθεται ότι δημιουργήθηκε. Ας σημειωθεί ότι στο ειδικό πρόγραμμα για ερευνητικές καινοτομικές δράσεις από ΑΕΙ και ερευνητικά κέντρα, το τοπίο απουσιάζει ως αντικείμενο έρευνας και μελέτης (ΠΡΑΣΙΝΟ ΤΑΜΕΙΟ 2013⁷). Χρειάζεται επομένως να υπάρξουν και άλλες πηγές καθώς και ειδικοί μηχανισμοί χρηματοδότησης για το τοπίο οι οποίοι (όπως έχουμε αναφέρει προ ετών και σε άλλα άρθρα μας) θα προκύψουν μέσα από τις σημερινές συνθήκες και δυνατότητες συνεργασίας του δημόσιου με τον κοινωνικό και ιδιωτικό τομέα, χωρίς να υποθηκεύονται τα σχετικά δημόσια αγαθά (Μπεριάτος, 2009).

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο μιας ολοκληρωμένης πολιτικής τοπίου είναι η επιλογή του κατάλληλου σχήματος συμμετοχικών διαδικασιών και γενικότερα *‘τοπιακής χωρικής διακυβέρνησης’* που προϋποθέτει την κινητοποίηση φορέων και τοπικών κοινωνιών, με όλες τις δυσκολίες και τα ζητήματα που αυτή εγείρει. Παράλληλα, η ανάγκη διεπιστημονικής προσέγγισης και μελέτης του τοπίου από διάφορους κλάδους επιβάλλει μια πολιτική συνεργασιών και συνεργειών μεταξύ όλων των εμπλεκομένων. Αυτή η διαδικασία θα βοηθήσει να ξεφύγουμε από υπερβολές και δογματικές αντιλήψεις που τείνουν να καθιερωθούν τελευταία ως «πολιτικά ορθές», όπως η ένταξη της προστασίας των ποιοτικών αγαθών (κληρονομιά, τοπίο κ.λπ.) σε οικονομικές και αναπτυξιακές σκοπιμότητες. Διότι τα αγαθά αυτά έχουν μια αυθύπαρκτη αξία και σημασία, ανεξάρτητα από την όποια χρησιμοποίηση και «αξιοποίησή» τους για την οικονομία μιας χώρας ή περιοχής. Η ανάπτυξη πρέπει να έρχεται ως συνέπεια της προστασίας και όχι ως εκ των προτέρων στόχευση και ζητούμενο, ώστε να μην φαλκιδεύονται οι αρχές προστασίας και διαχείρισης.

Κλείνοντας, θα πρέπει να τονιστεί ότι, οι όποιες ενέργειες έγιναν τα τελευταία χρόνια στο ζήτημα του τοπίου, ήσαν κυρίως πρωτοβουλίες ή και αποτέλεσμα πέσεων και διεκδικήσεων κάποιων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, καθώς και προτάσεων υπηρεσιακών παραγόντων και όχι των οδηγιών και κατευθύνσεων της εκάστοτε πολιτικής ηγεσίας. Και αυτό είναι ίσως το πιο ανησυχητικό στοιχείο του ελλείμματος της πολιτικής του τοπίου στη χώρα μας.

Τα παραπάνω εκτεθέντα δεν αποτελούν φυσικά προσπάθεια αναζήτησης και απόδοσης ευθυνών, αλλά δυσάρεστες πλην όμως αντικειμενικές διαπιστώσεις που πρέπει να οδηγήσουν σε δράσεις που θα καλύψουν τα ελλείμματα και θα συμβάλλουν στη χάραξη μιας συγκροτημένης πολιτικής με οραματικούς στόχους, σωστή στρατηγική, κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο και διαδικασίες, επιχειρησιακό πρόγραμμα και ικανούς πόρους.

7 Ας σημειωθεί επίσης ότι στη σύνθεση του επταμελούς διοικητικού συμβουλίου δεν υπάρχει κανένας περιβαλλοντολόγος, δασολόγος, οικολόγος, πολεοδόμος, ή χωροτάκτης όταν τα προγράμματα αφορούν κυρίως στα δάση, τις αναπλάσεις και το σχεδιασμό των πόλεων!

Βιβλιογραφία και πηγές τεκμηρίωσης

Ελληνόγλωσση

- Μπεριάτος, Η. (2009) “Το τοπίο και η πολιτική τοπίου στην Ελλάδα”. Στο: Παπαγιαννης, Θ. και Σορώτου, Α. (επιμ.) *Σε αναζήτηση του ελληνικού τοπίου*. Αθήνα: Med-INA, σελ. 23-35.
- Παπαγιάννης, Θ. (2014) «Τοπίο: Η σύγχρονη προσέγγιση». *Οικοτριβές, μηνιαίο ένθετο στην εφημερίδα «Αυγή» της Κυριακής*. 31 Ιουλίου.
- Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς (2014α) *Πρόγραμμα διεθνούς συνάντησης «Πολιτιστικά τοπία σε περιοχές Natura 2000»*. Αθήνα: ΠΙΟΠ.
- Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς (2014β) *Κείμενο εργασίας της διεθνούς συνάντησης «Πολιτιστικά τοπία σε περιοχές Natura 2000»*. Αθήνα: ΠΙΟΠ.
- Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς (2014γ) *Η διεθνής συνάντηση*. Αθήνα: ΠΙΟΠ.
- Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς (2014δ) *Διακήρυξη της Στυμφαλίας*. Αθήνα: ΠΙΟΠ.
- Πράσινο Ταμείο (2013) *Ερευνητικά και καινοτόμα έργα με τη χρηματοδότηση του Πράσινου Ταμείου: Ενημερωτική ημερίδα*. Αθήνα, 21 Φεβρουαρίου.
- Φιλιππουλίτη, Ν. (2014) *Μουσείο Περιβάλλοντος Στυμφαλίας: Οδηγός*. Αθήνα: ΠΙΟΠ.
- ΥΠΕΚΑ (2013) *Προδιαγραφές μελετών αξιολόγησης – αναθεώρησης & εξειδίκευσης θεσμοθετημένων ΠΠΧΣΑΑ, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: Κείμενο προδιαγραφών για το Τοπίο, Μεθοδολογία για μελέτη του Τοπίου στα ΠΧΣ*. Αθήνα: ΥΠΕΚΑ.
- ΥΠΕΚΑ (2014) *Διευκρινήσεις σχετικά με θέματα που αφορούν το Τοπίο στο πλαίσιο της εκπόνησης των ΠΠΧΣΑΑ*. Αθήνα: ΥΠΕΚΑ.

Ξενόγλωσση

- Beriatos, E. (2012) “Greek landscape: Problems, policies, perspectives”. In: Papayannis, T. and Howard, P. (eds.) *Reclaiming the Greek landscape*. Athens: Med-INA, pp.123-132.
- Beriatos, E. and Ballesta, J., eds. (2007) *Théorie et politique du paysage: Expériences grecques et françaises*. Volos: Département de l’Urbanisme, de l’Aménagement Spatial et de Développement Régional, Université de Thessalie.
- Beriatos, E. (2006) “Paysage et grands espaces de coopération”. In: *Actes de la 5ème Réunion pour la mise en œuvre de la Convention Européenne du Paysage*, Gironne, Espagne, 28-29 Septembre, Conseil de l’Europe, pp. 143-149.
- LacARRIERE, J. (1998) “L’Ete Grec”. Plon ‘pocket’, No 3018.
- Turri, E. (2003) *Il paesaggio come teatro: Dal territorio vissuto al territorio rappresentato*. Venezia: Marsilio Editori.

Van Riel, S. and Sembrini, M.P., eds. (2005) *Degrado del paesaggio e complessita territoriale*. Firenze: Alinea Editrice.

Ηλίας Μπεριάτος
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης,
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Πεδίον Άρεως, 383 34 Βόλος,
e-mail: beriatos@uth.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ : Το κείμενο της Διακήρυξης της Στυμφαλίας

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΗΣ ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΣ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΣΕ ΠΕΡΙΟΧΕΣ NATURA 2000: ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Οι συμμετέχοντες στη Διεθνή Συνάντηση «Πολιτιστικά τοπία σε περιοχές Natura 2000: προς μια νέα πολιτική για την ολοκληρωμένη διαχείριση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς», η οποία πραγματοποιήθηκε από το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς με τη συνεργασία του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού και του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, στις 10 και 11 Οκτωβρίου 2014 στην Αθήνα και τη Στυμφαλία:

Αποδεχόμενοι ότι η προστασία και διατήρηση του τοπίου μπορεί να βελτιωθεί εάν υπάρχει σαφής κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η φύση διαμορφώνει τον πολιτισμό και εάν, ταυτόχρονα, κατανοούνται πλήρως οι διαδικασίες με τις οποίες ο πολιτισμός αναδιαμορφώνει τη φύση,

Αποδεχόμενοι ότι υπάρχει, σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, μια αυξανόμενη αναγνώριση της ανάγκης διαχείρισης των τοπίων ως συνθέσεων τόσο της πολιτιστικής όσο και της φυσικής κληρονομιάς,

1. Συμφωνούμε ότι:

Γνώση

Χρειάζεται επαρκής και αξιόπιστη πληροφόρηση για την κατάσταση των τοπίων, τις πολιτιστικές και φυσικές αξίες τους, τις διαδικασίες μετασχηματισμού, τους κινδύνους και τις πιέσεις, τις διαδικασίες ανάδρασης, καθώς και τις διασυνδέσεις μεταξύ πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς.

Είναι αναγκαίο να δοθεί προτεραιότητα στην ενδο- και δι-επιστημονική έρευνα, με εστίαση στις διασυνδέσεις μεταξύ πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς στο επίπεδο του τοπίου.

Οι τοπικές γνώσεις και εμπειρίες θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν για τη συμπλήρωση γνωστικών κενών και την ανάπτυξη εξειδικευμένων μέτρων διαχείρισης για κάθε τοπίο, ώστε να διασφαλίζεται επίσης η διαφορετικότητα κάθε τοπίου και η τοπική ανάπτυξη.

Διαχείριση

Η προστασία και διατήρηση των τοπίων, η οποία επιτρέπει, συγχρόνως, α) τη συνεχιζόμενη βιώσιμη χρήση τους από τις τοπικές κοινωνίες που εξαρτώνται από αυτά και β) την κοινή και ολοκληρωμένη διαχείριση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, θεωρείται κεντρική διαχειριστική προτεραιότητα.

Ο σχεδιασμός για την ολοκληρωμένη διαχείριση του τοπίου θα πρέπει να περιλαμβάνει όλα τα εμπλεκόμενα μέρη (κοινό, περιβαλλοντικές και πολιτιστικές οργανώσεις, ΜΚΟ, κεντρικές αρχές στα αντικείμενα του πολιτισμού, του περιβάλλοντος και του χωροταξικού σχεδιασμού, περιφερειακές/τοπικές αρχές, την επιστημονική κοινότητα), ώστε να επιτευχθεί η αποκατάσταση και διατήρηση των διασυνδέσεων μεταξύ πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς.

Τα διαχειριστικά σχέδια των τοπίων, ειδικότερα όσων βρίσκονται σε περιοχές του δικτύου προστατευόμενων περιοχών Natura 2000, πρέπει να υποστηρίζονται από ένα κοινό σύνολο κριτηρίων σχετιζόμενων με την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά, αντί χωριστών και μη συνδεόμενων μεταξύ τους ομάδων κριτηρίων.

Εκπαίδευση και επιμόρφωση

Προγράμματα επιμόρφωσης ως προς τις μεθόδους αξιολόγησης, τη διαχείριση και τις πρακτικές ενημέρωσης και επικοινωνίας, με στόχο την κοινή και ολοκληρωμένη διαχείριση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς στο επίπεδο του τοπίου, είναι αναγκαία για την ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων τους.

Τρέχοντα εκπαιδευτικά ευρωπαϊκά ή διεθνή προγράμματα (όπως τα Erasmus κ.ά.) θα πρέπει να συμπεριλάβουν δράσεις σχετικές με την κοινή διαχείριση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, ώστε και να παρέχουν αυξημένες ευκαιρίες εκπαιδευτικής κινητικότητας, αλλά και να καλύψουν υπάρχοντα κενά γνώσης μέσα από διεθνείς και διεπιστημονικές συμπράξεις.

Απαιτείται ένας επαναπροσανατολισμός των πανεπιστημιακών προγραμμάτων σπουδών με στόχο τη διασύνδεση των φυσικών επιστημών με τον πολιτισμό και την ανάπτυξη των

αναγκαίων δεξιοτήτων για την κοινή και ολοκληρωμένη διαχείριση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς.

Επικοινωνία και ενημέρωση

Είναι αναγκαία η ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών για την κοινή και ολοκληρωμένη διαχείριση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, μεταξύ των τοπικών αρχών, των χρηστών των περιοχών Natura, του ενδιαφερόμενου κοινού, των κοινωνικών και οικονομικών εταίρων και των υπεύθυνων για τη χάραξη πολιτικών.

Απαιτούνται εθνικές και ευρωπαϊκές καμπάνιες επικοινωνίας και πληροφόρησης σχετικά με τη σημασία της κοινής και ολοκληρωμένης διαχείρισης της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς στο επίπεδο του τοπίου, ώστε να αυξηθεί η ευαισθητοποίηση του κοινού.

Πολιτική

Θα πρέπει να δοθεί αυξημένη βαρύτητα στην ενσωμάτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς στα σχέδια διαχείρισης των περιοχών Natura 2000, με αντίστοιχο εμπλουτισμό των σχετικών κατευθυντηρίων γραμμών για την κατάρτιση των σχεδίων.

Οι διεθνείς και ευρωπαϊκές πολιτικές (περιβαλλοντική, πολιτιστική, οικονομική, περιφερειακής ανάπτυξης, αγροτική, θαλάσσια και έρευνας) θα πρέπει να επανεξεταστούν, ώστε να θεωρείται υποχρεωτική η ενσωμάτωση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς στις τοπικές, περιφερειακές και τομεακές πολιτικές.

Η ανάπτυξη, σε πιλοτική βάση, ενός δικτύου πολιτιστικών τοπίων σε περιοχές Natura 2000, θα διευκολύνει σημαντικά τη βελτίωση των γνώσεών μας σχετικά με τη διασύνδεση και κοινή και ολοκληρωμένη διαχείριση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς στο πλαίσιο ενός οργανωμένου δικτύου προστατευόμενων περιοχών.

Η ανάπτυξη ενός βιώσιμου και υψηλού επιπέδου τουρισμού θα πρέπει να περιλαμβάνει προϊόντα συνδεδεμένα με την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά. Προς αυτόν το στόχο, τα «Πολιτιστικά Τοπία σε περιοχές Natura 2000» μπορούν να θεωρηθούν ως μια νέα διαδρομή που διασχίζει και ενώνει σε ένα κοινό πολιτιστικό και περιβαλλοντικό αφήγημα, παραπάνω από μία χώρες.

Χρηματοδότηση

Η επεξεργασία μίας νέας χρηματοδοτικής γραμμής η οποία θα συνδέει τα υπάρχοντα προγράμματα χρηματοδότησης της ΕΕ (π.χ. Horizon 2020, LIFE, Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία - ESIF, Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, Ευρωπαϊκό

Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης, Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας κ.λπ.) στα πεδία του περιβάλλοντος, του πολιτισμού, της εκπαίδευσης, της έρευνας και της περιφερειακής ανάπτυξης, θα προωθήσει τις αναγκαίες συνέργειες και θα επιτρέψει τη βέλτιστη αξιοποίηση των πιστώσεων για έργα και δράσεις, που θα προϋποθέτουν ή θα οδηγούν στην κοινή διαχείριση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς στο επίπεδο του τοπίου, αλλά και ειδικότερα σε περιοχές Natura 2000.

Ειδικότερα, οι μελέτες αξιολόγησης, τα σχέδια διαχείρισης και τα προγράμματα επικοινωνίας για τα πολιτιστικά τοπία σε περιοχές Natura 2000 μπορούν να αποτελέσουν πιλοτικά έργα στο πλαίσιο των προγραμμάτων Horizon 2020 και LIFE.

2. Συμφωνούμε επίσης:

- α) στην ανάπτυξη ενός δικτύου ενδιαφερόμενων φορέων για το θέμα της κοινής διαχείρισης της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς στο επίπεδο του τοπίου, το οποίο - μεταξύ άλλων- θα ασχοληθεί με τα «Πολιτιστικά Τοπία σε περιοχές Natura 2000»,*
- β) στη δημιουργία μίας διεθνούς Ομάδας Εργασίας για την προώθηση της προαναφερόμενης συνεργασίας, με το Πολιτιστικό Ίδρυμα του Ομίλου Πειραιώς να αναλαμβάνει την υποστήριξη και προώθηση της σχετικής συνεργασίας που αναφέρεται στο σημείο 2α και το συντονισμό της Ομάδας Εργασίας,*
- γ) στη γνωστοποίηση της παρούσας Διακήρυξης, μέσω του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς, στους αρμόδιους ευρωπαϊκούς και διεθνείς φορείς προς ενημέρωση.*

αιχώρος

ΤΕΥΧΟΣ 19 | ΕΤΟΣ 2014
ISSUE | YEAR

- 4 Σαπουνάκης Α., Σταθάκης Δ.**
Εισαγωγή
- 6 Κίζος Θ.**
Από το Αγροτικό Τοπίο στο Τοπίο της Υπαίθρου:
Η Γεωγραφία και οι Προσλήψεις των Τοπίων της Ελληνικής Υπαίθρου
- 24 Τσιλιμίγκας Γ., Γουργιώτης Α.**
Η διαχείριση του τοπίου στο πλαίσιο
του χωροταξικού σχεδιασμού
- 38 Γουργιώτης Α.**
Η Συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης
στο χωρικό σχεδιασμό και το τοπίο
- 58 Σαπουνάκης Α.**
Περιαστικό τοπίο στην Ελλάδα: Απειλές και προοπτικές
- 80 Τσιλιμίγκας Γ.**
Οι επιπτώσεις των χρήσεων γης στη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών
του τοπίου: Ποσοτικοποίηση της δομής και της χωρικής κατανομής των
χρήσεων γης στις Ευρύτερες Αστικές Ζώνες
- 106 Σταθάκης Δ., Φαρασλής Γ., Σηφάκη Α.**
Αξιολόγηση των επιπτώσεων της δόμησης στο τοπίο της Κνωσού. Οι
επιπτώσεις της διαχρονικής μεταβολής της δόμησης στο τοπίο της Κνωσού
- 124 Σταθάκης Δ.**
Χωροθέτηση ανεμογεννητριών ελαχιστοποιώντας την οπτική όχληση
- 140 ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**
Μπεριάτος Η.
Η διακήρυξη της Στυμφαλίας και το έλλειμμα
πολιτικής τοπίου στην Ελλάδα

ISSN

1109-5008

Webpage

<http://www.aeihoros.gr>